

AZ ÉLMÉNYPEDAGÓGUSSÁ VÁLÁS ÚTJÁN

TEACHERS BECOMING EXPERIENTIAL EDUCATORS

Vargancsik-Thörök Krisztina Iringó

Abstract: Nowadays experiential education activities are more and more present in the daily practice of teachers, meaning that students are meeting these experiences not only as part of the non-formal education, in camps, outdoor programs and different community building activities, but also in the classroom. Games, problem-solving tasks and projects are serving the base for reflection, discussion, understanding and learning. Do the teachers need to change in order to provide classes based on experiential learning? Presenting Kolb Educator Role Profile and analyzing the results of 21 teachers from Mures County, who are successfully using experiential education I found that using the Facilitator and Coach role has a great influence on their efficiency in teaching.

Keywords: Experiential Education, Educator Role Profile, Facilitator, Coach

1. Bevezetés

Napjainkban egyre több szálon folynak be az élmények az oktatásba, és egyre inkább nem csak jól elkülöníthető, gyakran iskolán kívüli tevékenységek formájában (közösségépítő alkalmak, élménytáborok), hanem a tanórák szerves részeként jelennek meg élménypedagógiai tevékenységek (játékok, problémamegoldó feladatok, projektek), amelyek kapcsolódnak a leadott tananyaghoz és ezáltal a tapasztalati tanulást szolgálják. Hiszem azt, hogy ezek az élmények és tapasztalatok csak megerősítik a tanulók tudását, hozzájárulnak ahhoz, hogy a tanultakhoz fűződő érzelmek és aktív cselekedetek által jobban rögzüljenek és hosszú távon előhívhatóak legyenek a tanult tartalmak. Feltevődik a kérdés, hogy kell-e változnia a pedagógusnak, ahhoz hogy órája élményekben és tapasztalatokban gazdag legyen? És milyen változásokon kell átmennie egy tanítónak, tanárnak ahhoz, hogy ki tudja alakítani a tapasztalati tanuláshoz megfelelő helyzeteket és légkört, kezelni tudja az interakciókat, ami néha konfliktusos is lehet, és eredményes legyen, hatékonyan érezze magát ebben a folyamatban? Ilyen és hasonló kérdésekre keresem a választ az élménypedagógia elméletét, gyakorlatát és Kolb oktatói szerep profilját vizsgálva Maros megyei környezetben.

Még mindig fontos leszögezni, hogy mit is értünk élménypedagógia alatt, annak ellenére, hogy egyre többen használják ezt a kifejezést. Egy játék, amelyet beviszünk az osztályba, még önmagában nem elég ahhoz, hogy élménypedagógiáról beszéljünk, be kell járni a tapasztalati tanulás ciklusát ahhoz, hogy ez ne csak egy becsüppentett színfolt maradjon, ami semmihez sem köthető a tananyagból, csupán a diákok energizálását szolgálja.

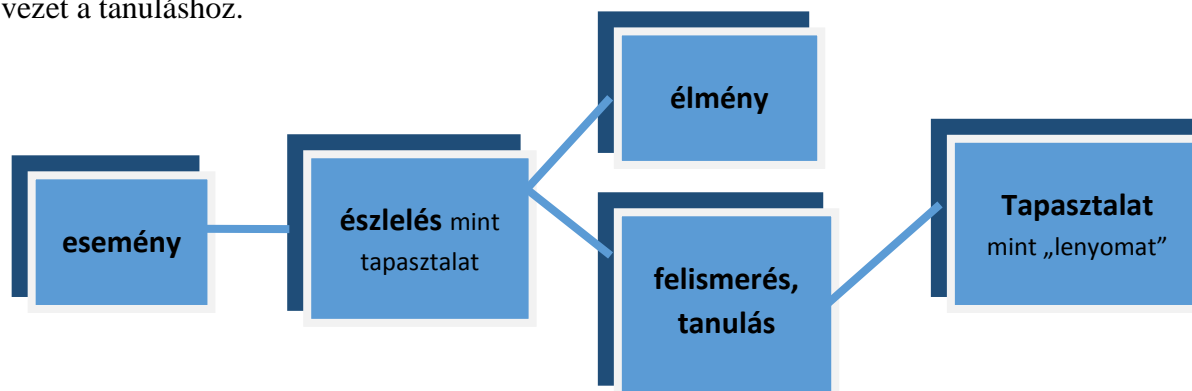
Az élménypedagógia az általam használt értelemben a Dewey-féle pragmatista nevelésfilozófiai irányzatra épül, amely szerint a nevelés lényege, hogy a tanuló tapasztalatokat szerezzen a konkrét élethelyzetekhez. Ahogy azt Németh András írja Pukánszky Bélával közösen kiadott Neveléstörténet című könyvükben, Dewey nevelésfilozófiai hitvallása, hogy az iskola maga az élet (Pukánszky és Németh, 1996). Mitől

válik az iskola életté? Attól, hogy az idegen nyelvet olyan céllal tanulom, hogy azt alkalmazni is tudjam élethelyzetekben, kirándulásokon, levelezésben, vásárláskor, vagy a mértant azért tanulom, hogy meg tudjam mondani hány doboz szalagparkettet kell vásárolni, ha le szeretnénk parkettezni a szobámat.

Bernd Heckmair és Werner Michl német származású szerzők 7. kiadást megért *Megélni és tanulni. Bevezetés az élménypedagógiába* című könyvükben a következő meghatározást használják: „az élménypedagógia egy cselekvésorientált módszer, amely során mintaszerű tanulási folyamatok segítségével a fiatalokat fizikai, lelki és szociális kihívások elé állítjuk, ezzel támogatva az ifjak személyiségfejlődését, így képessé téve őket saját életük felelős vezetésére” (Heckmair és Michl, 2012, 115). Hogy a fenti két példánál maradjunk nem elég csak az értelemre hatni és megtanulni rengeteg szót és nyelvtani szerkezetet az idegen nyelv órán, illetve bemagolni a képleteket mértanból, hanem olyan feladathelyzeteket kell teremteni, amelyben a diákok nem csak a tudást használják fel, hanem más fizikai, lelki és szociális kihívásokkal is szembesülnek, amelyek az ismeretek és tapasztalatok többszintű beépülését segítik. Ilyen kihívás lehet például a csoportmunka olyan társakkal, akikkel nem dolgozott még együtt, esetleg nem is akart együtt dolgozni.

Az élménypedagógia tehát összeköti az élményt a tanulással, az életre való felkészüléssel, azaz a közvetlen élményt, tapasztalatot használja alapként a tanuláshoz. Magyar nyelvterületen az élménypedagógiát gyakran a tapasztalati tanulás szinonímájaként használják és ez bizonyos szempontból meg is felel a valóságnak. Az élménypedagógia kifejezés a német eredetű Erlebnispädagogik szóból származik, míg a tapasztalati tanulás az angol eredetű Experiential Learning magyar fordítása. Az Erlebnispädagogik, azaz az élménypedagógia Werner Michl értelmezésében „általános érvényű és szokványos fogalom, melynek lényege, hogy gyerekeket és fiatalokat élményeken keresztül belülről megmozgassunk. Ezek az élmények, az érzelmi egyensúly hiánya, melyeket a kihívást jelentő helyzetek váltanak ki, később egy tartós tanulási folyamat kiindulópontjává válnak” (Michl, 2017, 12). Az erdélyi gyakorlatban az élménypedagógia szó használata az elterjedtebb, talán azért is, mert elsősorban gyerekekre, fiatalokra vonatkoztatva használják. A tapasztalati tanulás ennél szélesebb körben, a felnőttoktatásban, a humán erőforrás fejlesztésben, a tréning szakmában és az egész életen át tartó tanulás gyakorlatában használatos elsősorban, de gyerekekre és iskolai oktatásra vonatkoztatva is fellelhető.

A magyarországi Kétté Alapítvány szerint a tapasztalati tanulás egy széles kategóriája azon tanítási módszereknek és tevékenységeknek, melyek bevonják a tanulót a tanulási folyamatba. A 1. ábrán bemutatott vázlat alapján elmondható, hogy az élmény önmagában nem elég a tanulás létrejöttéhez, hanem az élmény lenyomatából, a tapasztalattól származó felismerés vezet a tanuláshoz.

1. ábra. A tapasztalati tanulás folyamata <http://tapasztalati-tanula-kepzes.hu>)

Földes Petra és Peer Krisztina *Alkotva tanulunk* című munkájában a tapasztalati tanulást, mint tudatosan létrehozott tanulási helyzetet írják le, amelyben a kíváncsiságra építő felfedező tevékenység a kompetencia élményét nyújtja, a tapasztalatok feldolgozása pedig új ismeretekhez vezeti a tanulókat. Az tevékenységközpontú megközelítés a közvetlen tapasztalásokon és a tanulók aktív cselekvésén keresztül tanít. Célja a személyes készségek fejlesztése, fejleszti az önismeretet, az önértékelést, az egyéni felelősségvállalást, a szociális kompetenciákat. A megismerő tevékenység által történik a tanulás, amely az aktivitáson és az élményszerűségeen keresztül megteremti a tanuláshoz szükséges motivációt (Földes és Peer, 2008).

A tapasztalati tanulás lényege az, hogy a tanulást befolyásoló tényezők, tapasztalatok, élmények, érzések a tanulás hatékonyságát fokozzák, mivel a tanuló a tanulás során átélt élményeket összeveti, rendszerbe illeszti. Az élménypedagógia különböző eszközöket használ, többek között játékokat, szimulációkat, szerepjátékokat, stb., amelyek által olyan helyzeteket hoz létre, ami minden résztvevő számára más jelentőséggel bír, mindenkit másként fog befolyásolni. Amint azt nagyon találóan írja le Lohász Cecília és Sőregi Viktória *Több mint játék* című könyvében „a tapasztalat megélését képességeink és a környezet is meghatározza. Amit mi „tapasztalatnak” hívunk, olyan élmény, ami különbözik a hétköznapi élményektől, és túlmutat azokon. Ám pedagógiai szempontból nem az számít, hogy gyorsabb, magasabb, távolabbi-e ez a tapasztalat, hanem hogy milyen hatással van az ember belső világára.” (Lohász és Sőregi, 2008, 17). Hogyan lehet nem hétköznapi élményeket bevinni az iskolába? Számomra példaértékű pedagógusokkal beszélgetve ez egy folyamatos keresést és felkészülést jelent, mindig ki kell találni valami újat, valami aktuálisat, valami olyan érdekességet, amihez akkor és ott a diákok kötődni tudnak, motiváló számukra, kihívást jelent a megoldása, vagy a benne való részvétel. Az élménypedagógia alkalmazása az iskolában és iskolán kívüli környezetben tehát, egyrészt megváltoztatja a pedagógusok és a tanulók egymáshoz és a tudáshoz való viszonyát, hiszen a tudás aktívvá, életszerűvé válik, a pedagógusokat pedig az ismeretek egyszerű közvetítői helyett élmények forrásává teszi, ezekből az élményekből pedig mindkét fél tanulhat.

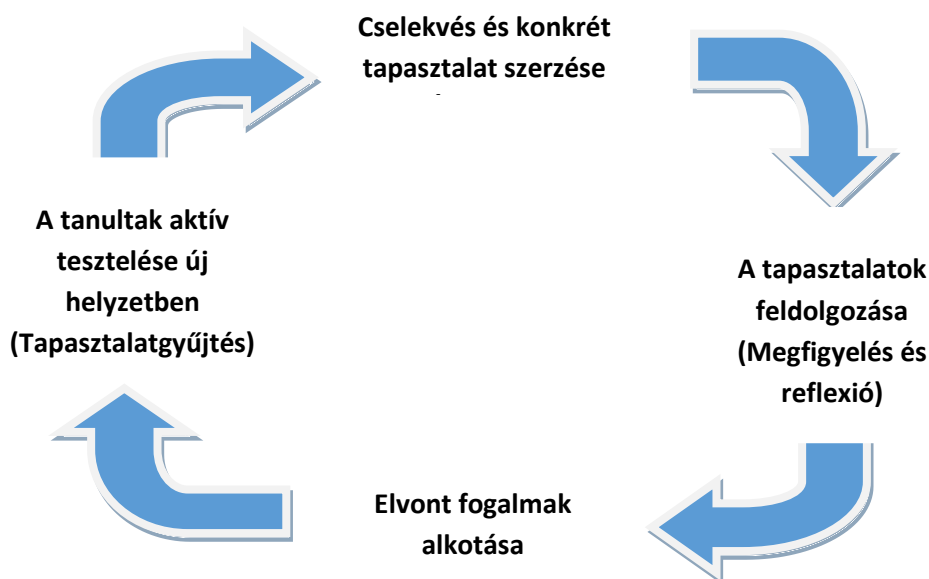
2. A tapasztalati tanulás folyamata

A tapasztalati tanulás elmélete (Experiential Education Theory) David A. Kolb nevéhez fűződik, aki a 70-es évek elejétől kutatja ezt a területet és aki John Dewey, Kurt Lewin, Jean Piaget, William James, Carl Jung, Paulo Freire, Carl Rogers és mások munkásságára építve 1984-ben megalkotja a tapasztalati tanulás ciklusát (2. ábra) (Kolb, 2005, 194; Michl, 2017, 44).

A multilineáris modell elsősorban a felnőttekre vonatkoztatva került kidolgozásra és hat paradigmára épül:

1. A tanulás leginkább folyamatként fogható fel, nem kimeneti tényezők függvényeként. Ahogy Dewey mondta „A tanulást a tapasztalatok folyamatos feldolgozásaként kell felfogni, ... az oktatás folyamata és célja egy és ugyanaz.” (Dewey, 187, 79, in Kolb, 2005, 194)
2. Minden tanulás újratanulás. Leghatékonyabban akkor taníthatunk, ha előhívogatjuk a tanulók ismereteit és ötleteit egy bizonyos témával kapcsolatban, megvizsgáljuk, teszteljük ezeket és beépítjük őket az új ismeretek közé, kifinomultabb formában.
3. A tanulás megköveteli a világhoz való ellentétes alkalmazkodási módok közötti konfliktusok megoldását. Konfliktusok, különbözőségek, egyetnemértés, ezek a

tanulási folyamat motorjai. A tanulás során a tanuló ide-oda mozog a tevékenykedés és reflektálás, az érzelem és értelem skáláján.

2. ábra. A tapasztalati tanulás ciklusa (Experiential Learning Cycle)

2. A tanulás egy holisztikus alkalmazkodási folyamat a világhoz. Nem csak az értelem játszik ebben szerepet, hanem ez egy integrált emberi működés, amelyben a teljes személyiség részt vesz: gondolkodás, érzelmek, percepció és viselkedés.
3. A tanulás az egyén és környezete folyamatos kölcsönhatása nyomán jön létre.
4. A tanulás a tudás alkotásának folyamata. A tapasztalati tanulás elmélete egy konstruktivista elmélet, amely azt vallja, hogy a tanuló személyes tudása a szociális tudás állandó újraértelmezésén alapszik (Kolb, 2005, 194).

A tapasztalati tanulás célja a hibákból, következményekből és teljesítményből való tanulás. „A tapasztalat számomra a legfőbb tekintély. Az érvényesség próbaköve a saját tapasztalatom. Sem egy másik ember tapasztalatai, sem a magam elgondolásai nem vetekedhetnek a tapasztalataim hitelével. Újra és újra a tapasztalataimhoz kell nyúlnom, hogy minél közelebb kerüljek a valósághoz; miközben énbennem kialakul” vallotta Carl Rogers¹.

A tapasztalati tanulás ciklusát James Zull biológus egészítette ki 2002-ben az agykéreg különböző területeinek a tanulásban betöltött szerepével, ami arra engedte őt következtetni, hogy a tapasztalati tanulás ciklusa az agy működési mechanizmusából következik (Zull, 2002, 18-19 in Kolb, 2005, 194), ezzel is alátámasztva, hogy a tapasztalati tanulás modellje egy az emberi természetből eredendően fakadó tanulási módot ír le.

¹ „The touchstone of validity is my own experience. No other person’s ideas, and none of my own ideas, are as authoritative as my experience. It is to experience that I must return again and again, to discover a closer approximation to truth as it is in the process of becoming in me.” (Rogers 1961:23)

3. A tapasztalati oktatás gyakorlata

Amint a fentiekből is kitűnik az élménypedagógia és a tapasztalati tanulás régóta foglalkoztatja a kutatókat, Kolb tapasztalati tanulási ciklusa már több mint harminc éve terjed, sokan hallottak az élménypedagógiáról, mégis az oktatási gyakorlatban ritkán kapcsolódik élményekre alapuló felismerés és tapasztalat az elsajátításra szánt anyaghoz. Ahhoz, hogy ez megtörténjen, a tanulókat kezdeményezésre kell készíteni és döntési helyzetek elé kell állítani, aztán pedig felelőssé tenni a megtervezett megoldásért, létrehozott termékért, kialakított helyzetért. Ők kell viseljék az esetleges kudarcok, hibák következményeit, ők kell javítsák azokat és így tudnak tanulni belőle. Néha félelmetes belevágni, de ha sikerül a megfelelő tevékenységet megtalálni, akkor nagyon izgalmas folyamat úgy a tanár, mint a tanuló számára.

Egy példa kapcsán fogom ecsetelni a tapasztalati oktatás gyakorlatának jellegzetességeit. Negyedik éve tanítom a Pedagógia alapjai elnevezésű tantárgyat leendő tanárok számára és az idén úgy döntöttem, nem elégszem meg azzal, hogy a Power Point bemutatóm segítségével végigpörgetve előtűnik az összes nagy nevet az ókortól napjainkig, mesélek, bemutatok, hanem ezzel párhuzamosan szemináriumi feladatként hármas csoportokban digitális történeteket kell alkotniuk neves pedagógusokról. A kiscsoportokat kijelöltem, a feladat lépéseit körvonalaztam és meghatároztam a bemutató határidejét. Aztán kezdődhetett a munka és a kihívások, döntések, akadályok és lehetőségek hosszú sora. Melyik pedagógust válasszák? Hogyan osszák fel egymás között a munkát, a feladatokat? Ki mihez ért, miben tud segíteni? Hogyan találkozzanak? Hogyan motiválják egymást?

Egy ilyen tapasztalati tanulási folyamat során a tanulók értelmileg és érzelmileg, lelkiileg és testileg is bevonódnak a tevékenységekbe, társas interakciókba bonyolodnak, kapcsolatokat alakítanak ki és elköteleződnek. Nagyon érdekes volt megfigyelni, hogy olyan személyek is kezdeményező pozícióba kerültek, akik amúgy nagyon hallgatók, visszahúzódnak órán. Egy ilyen diák, a teljes csoportját elvitte szülővárosába (azaz 300 kilométert utazak oda-vissza), ahol intejút, fényképeket és videófelvevételeket készítettek egy idős pedagógussal, akit ő példaértékűnek tekint. Másik, nagyon jó képességű diák viszont annyira felbosszantotta magát azon, hogy a másik két társ nem talál időt a feladat átbeszélésére és nem úgy haladnak a dolgok, ahogy azt ő elképzelte, hogy szinte felbomlott a csoport. Ezekre a helyzetekre nincs recept és nem előrelátható, hogy mikor és hol bukkannak fel, de a megoldásban a csoport tagjainak kell legyen a legfontosabb szerepe. Nem a tanárnak kell megoldania a konfliktusos helyzeteket, a tanár csak támogatóként, tanácsadóként lehet jelen. A lényeg, hogy a csoport iránti elköteleződés fontos szerepet kapjon a feladat leírásában. Ez az én példám esetében azáltal jött létre, hogy a kiscsoport tagjai mind ugyanazt a jegyet kapták a feladatra, így serkentve őket az együttműködés minél hatékonyabb módjának megtalálására.

A tapasztalati oktatásban nagyon fontos, hogy a tanuló magához, másokhoz, szűkebb és tágabb környezetéhez fűződő kapcsolatai fejlődjenek és gyarapodjanak. Ehhez nagy mértékben járult hozzá, hogy a feladatot kiscsoportokban kellett végezzék. Voltak konfliktusok, több is mint ami eljutott hozzám, hiszen a munka nagy része az osztály falain kívül történt. Meg is kérdezték, milyért nem egyéni a feladat, mert ez a sok egyeztetés és huza-vona nehezíti a dolgukat. De közben összecsiszolódtak, tükröt tartva egymásnak, tanultak a saját és mások munkastílusáról, erősségeiről és gyenge pontjakról, újraértékelhettek előítéleteket, viselkedésmintákat és egyetlen kiscsoport sem oszlott fel, mindenkinek sikerült bemutatnia a digitális történetet.

Egy ilyen folyamat során az oktató elsődleges szerepe, hogy megfelelő tapasztalatokat keressen, problémákat vessen fel, határokat jelöljön ki, folyamatosan támogassa a tanulókat és figyeljen az érzelmi és fizikai biztonságra. Ez nem egy könnyű szerep, mert a hagyományos

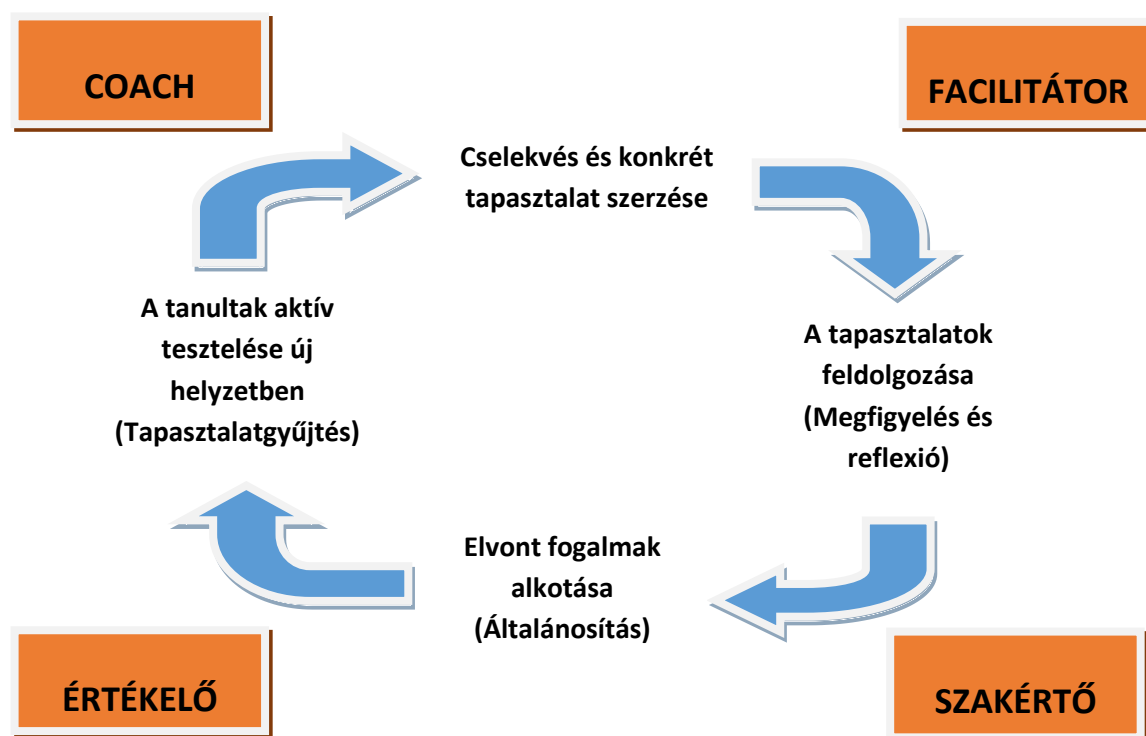
tanári szereptől eltérő hozzáállást igényel. A tanár nem csak tantárgyának kell szakértője legyen, hanem támogató, facilitáló szerepet is fel kell vállalnia. Ez gyakran nagy kihívást jelent, meglepetéseket okozhat, de mint minden új helyzetben, az első lépés a legnehezebb, aztán az eredmények, sikerek, pozitív érzelmek átbillentik a mérleget.

4. Milyen legyen egy élménypedagógus?

Kolb a tapasztalati tanulás ciklusához négy oktatói szerepkört rendelt, amelyeknek egyforma jelentőséggel kell bírniuk az oktatási folyamatban, ahhoz hogy ezt tapasztalati oktatásnak nevezhessük (Kolb, 2014).

Kolb úgy értékelte, hogy a szakirodalom nem nyújt elég világos kapaszkodókat arra vonatkozóan, hogy miben kell változnia egy pedagógusnak annak érdekében, hogy élménypedagógussá, tapasztalati oktatást használó tanárrá váljon. Ezért létrehozta az oktatói szerep profilt (Educator Role Profile – ERP), amelyet a tapasztalati tanulás ciklusára épített (3. ábra) és amelyben négy szerepkör jelenik meg (Kolb, 2014). Ezek a következők:

Coach – hisz abban, hogy a tanulás akkor a leghatékonyabb, ha valós élethelyzetekhez kötődik, fejleszti a tanulók elköteleződését a személyes teljesítmény megélésére, folyamatos lehetőséget biztosít arra, hogy a tanulók új dolgokat próbáljanak ki és visszajelezéseket adjanak, illetve kapjanak, fejleszti a tanulók arra vonatkozó képességét, hogy a tanultakat alkalmazzák a mindennapi életben

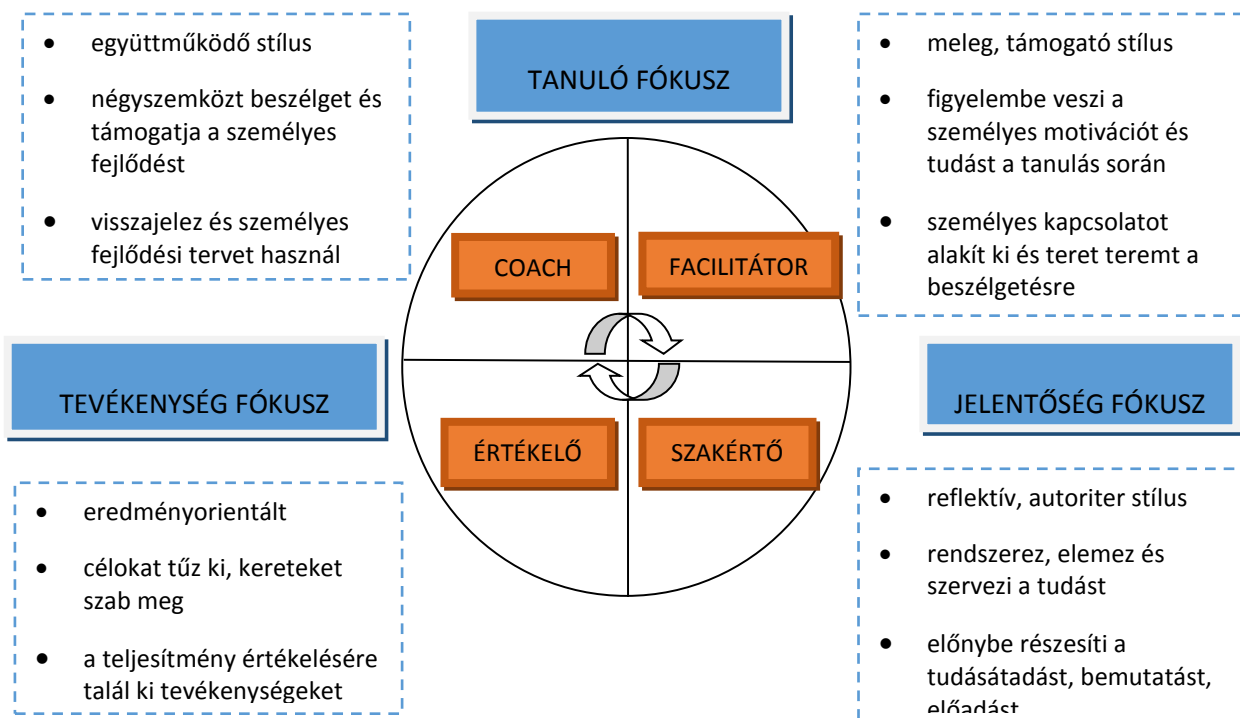
3. ábra. A tapasztalati tanulás ciklusa és az oktatói szerepek

Facilitátor – bátorítja a tanulókat saját fejlődési szükségleteik követésére, biztonságos környezetet alakít ki annak érdekében, hogy a tanulók elmondhassák gondolataikat, érzelmeiket, célja, hogy a tanulók felismerjék az egész életen át tartó tanulás fontosságát és elköteleződjenek iránta, támogatja a tanulók kreativitásának fejlődését

Szakértő – bemutatja, hogy egy szakértő hogyan vélekedik egy bizonyos téma kapcsán, elvárja, hogy a tanulók kritikus szemmel olvassák a szakirodalmat és egyéb írásokat, szellemi szinten is kapcsolódik a résztvevőkhöz, fontos számára a logikus gondolkodás

Kereteket kijelölő/Értékelő – kihívásokkal teli környezetet biztosít annak érdekében, hogy a tanulók minőségi munkát végezzenek, szereti és követi, hogy a tanulók betartsák a szabályokat és a folyamatok lépéseit, tanácsokat ad a tanulóknak a pályaválasztásukkal kapcsolatos teljesítményelvárásokról, fontos számára az objektív értékelés (Kolb, 2014)

Kolb ezen szerepleírások alapján létrehozta az oktatói szerep profilt, amelyet a 4. ábra ír le.

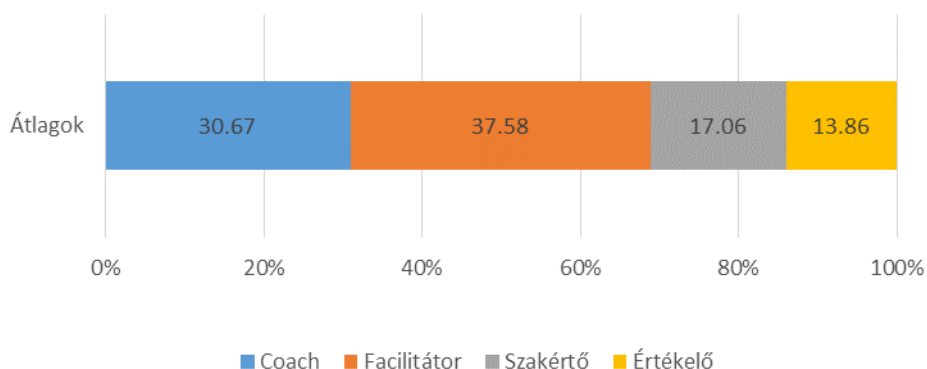
4. ábra. Az oktatói szerep profil (Educator Role Profile – ERP)

Az oktatói szerep profilra vonatkozó kérdőív, amelyet a <https://learningfromexperience.com> weboldalon tölthetünk ki online, 30 itemből áll, amelyek párban egymással szembe állítva válsztási helyzetbe teszik a kitöltő személyt és választásai alapján kiderül, hogy melyik szerepkörököt milyen mértékben részesíti előnyben.

A kérdőív érdekessége, hogy nem végkövetkeztetésként kezeli az eredményeket, hanem személyes reflexióra hívja a kitöltő személyt, annak fényében, hogy az oktatói szerepkör egy folyamatos, spirál alakban elképzelhető fejlődési folyamat. Egy konkrét oktatási helyzetre gondolva, az oktató leírhatja eredeti elképzelését, a történések részleteit, az eredményeket és a különböző oktatói szerepkörökhöz illesztheti azokat. Ezáltal szemléltetésre kerül, hogy melyek azok a területek, amelyek túlsúlyban vannak és arra is útbaigazítást kaphat a kitöltő, hogy hogyan hozza egyensúlyba ezeket a szerepeket, mire figyeljen a következőkben.

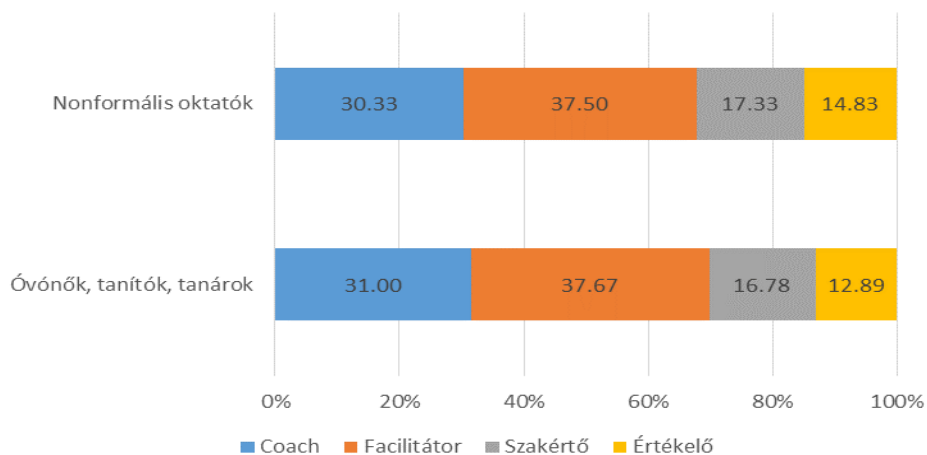
Kíváncsi voltam, hogy az általam élménypedagógiai szempontból magasra értékelt erdélyi pedagógusok esetében milyen eredményeket mutat ez a kérdőív. 21 Maros megyében

tevékenykedő pedagógus töltötte ki a kérdőívet és küldte el az eredményeit. Az összesített eredménynek a 5. ábrán láthatóak.

5. ábra. Az oktatói szerep profil átlaga a 21 megkérdezett Maros megyei pedagógus esetében

Az 5. ábra alapján elmondható, hogy azok a Maros megyei pedagógusok, akik előnyben részesítik az élménypedagógiai módszereket legmagasabb arányban, azaz 37,58%-ban facilitátori szerepet töltenek be és ezt követi jelentőségben a Coach szerepkör, amely 30,67%-ban van jelen.

6. ábra. Az oktatói szerep profil átlagai a nonformális, illetve közoktatásban dolgozó pedagógusok esetében

A 21 megkérdezett pedagógus közül 9 óvodában, iskolában, egyetemen oktat, 12 pedig különböző nonformális oktatási helyzetekben (Outward Bound Romania Szervezet az Ifjúságért, Yuppi tábor). Mégis a két csoport között nincs számottevő különbség a szerepek tekintetében, amint az a 6. ábrából is kiderül. A facilitátor, coach és szakértői szerepkörök esetében 1 % alatti az eltérés, míg az értékelő szerepkör esetében 2% alatti. Ezek alapján elmondható, hogy legyen az közoktatásban tevékenykedő, vagy egyesületek, alapítványok keretein belül működő pedagógus, amennyiben élménypedagógiát, tapasztalati tanulási módszereket használ munkájában, hangsúlyossá válik a facilitátor, illetve coach szerepkör.

Összegzés

A címben megadott talán befejezetlennek tűnő, talán feltételezést sejtető szóhasználatot azért választottam, mert hiszem hogy a pedagógusi lét egy folyamatos úton levés, útkeresés, tanulás és ebben az élményeknek és tapasztalatoknak jelentős szerepe van. Nincs kész pedagógus, ahogy nincs kész élménypedagógus sem, nem tudni, hogy mi jelent élményt a diáknak ma és mi fog holnap élményt jelenteni, ezért folyamatosan meg kell újulni, új tanulási helyzeteket kell kialakítani, új pedagógusi szerepeket kell kipróbálni. Ezen szerepek között pedig jelentős helyet foglal el a facilitátor és coach szerep, ha élménypedagógussá, tapasztalati tanulási módszereket használó pedagógussá szeretnénk válni. Ehhez nyújt fogódzót Kolb jelen tanulmányban bemutatott oktatói szerep profilja.

Bibliográfia

Földes Petra, Peer Krisztina (2008): *Alkotva tanulunk. Tevékenységközpontú foglalkozások 11-12 éveseknek.* Dinasztia könyvkiadó, Budapest

Heckmair, Bernd és Michl, Werner (2012): *Erleben und lernen, Einführung in die Erläbnispedagogik. (Megélni és tanulni. Bevezetés az élménypedagógiába),* 7. kiadás, Ernst Reinhardt, München/Basel

„kéTTé” Magyar Tapasztalati Tanulás Alapítvány honlapja. <http://tapasztalati-tanulas-kepzes.hu/tapasztalati-tanulas/>(2017.12.15)

Kolb A. David, Kolb Y. Alice (2014): On becoming an Experiential Educator: The Educator Role Profile. Sage Publications, *Simulation and Gaming*, vol. 45 (2), pp. 204-234

Kolb A. David, Kolb Y. Alice (2005): Learning Styles and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education. *Academy of Management Learning and Education*, vol. 4 (2), pp. 193-212

Lohász Cecília, Sőregi Viktória (2008): *Több mint játék.* Természetjáró Fiatalok Szövetsége, Budapest

Michl, Werner (2017): *Élménypedagógia.* „kéTTé” Magyar Tapasztalati Tanulás Alapítvány, Szeged

Pukánszky Béla, Németh András (1996): *Neveléstörténet.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Rogers, Carl (1961): *On Becoming a Person : a Therapist's View of Psychotherapy,* Houghton Mifflin Company, Boston

Tapasztalati tanulással kapcsolatos kutatások és tanulmányok Kolb A. David és Kolb Y. Alice fenntartott tárhelye és <https://learningfromexperience.com> (2017.12.11)

Szerző

Vargancsik-Thörök Krisztina Iringó, PhD, egyetemi adjunktus, Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem, Tanárképző Intézet, vargancsik.iringo@gmail.com

